

MITÄ SEURAAVAKSI?

TAT Nuorten tulevaisuusraportti 2020

Mikä vaikuttaa yläkoululaisen jatkosuunnitelmiin?

VALINNAN PAIKKA

TALOUS JA NUORET TATIN Nuorten tulevaisuusraportti kertoo vuosittain tuoreimman tiedon siitä, mitä yläkoululaiset ja toisen asteen opiskelijat tulevaisuudestaan ajattelevat. Onko tulevaisuus jännittävä ja kiinnostavia mahdollisuuksia tarjoava? Vai pelottava ja ahdistusta synnyttävä? Vastauksista suurin osa kerättiin keväällä 2020 ennen kuin koronavirus mullisti koulunkäynnin ja arjen.

TÄSSÄ ARTIKKELISSA SOSIAALIPSYKOLOGI ANTTI SEITAMAA analysoi tuloksia ja kytkee ne uusimpaan tietoon siitä, miten moni asia vaikuttaa nuoren alavalintoihin. 9.-luokkalainen on kovin nuori tekemään valinnan ammatillisen koulutuksen tarjoamista monista vaihtoehdoista tai ammatillisen ja lukion välillä. Keskellä murrosikää nuori ei vielä tunne itseään. Itselle parhaan mahdollisen koulutuspolun valitsemisen lisäksi vaakakupissa saattavat painaa muun muassa vanhempien ja kavereiden odotukset sekä stereotyyppiset mielikuvat. Lukio näyttyy selkeältä, joskin työläämmältä vaihtoehdolta, joka tarjoaa lisäaikaa kypsyttellä ”lopullista” valintaa. Pääsykoestressi on aikaistunut lukio-stressiksi, sillä jo lukiovalinnat ja lukiomenestyminen voivat ratkaista korkeakoulupaikan.

VALINNAT VOIVAT TUNTUA YLÄKOULULAISESTA lopullisilta ja suurilta, jopa loppuelämää määrittäviltä. Onkin ensiarvoisen tärkeää esitellä

nuorille monipuolisesti eri aloja jo yläkoulussa ja panostaa TET-jaksojen onnistumiseen. Lisää työelämä tietoa kaipaa myös seitsemän kymmenestä lukiolaisesta. Väärin valitsemisesta ei myöskään saa rangaista.

SEITAMAAN SANOIN TYÖELÄMÄN monipuolinen tunnetuksi tekeminen jo peruskoulun aikana tukee yhteiskuntaan kiinnittymistä. Tästä hyötyisivät myös yritykset, jotka eivät saa riittävästi osaajia avoimiin tehtäviin. Nuoren on vaikea valita sellaista, jota ei edes tunne. Erittäin tärkeää työelämään tutustuttaminen on nuorille, joiden vanhempien työmarkkina-asema ja heikompi koulutustausta ennustavat vaikeuksia opintoihin ja työelämään kiinnittymisessä.

ON MEIDÄN AIKUISTEN VASTUULLA luoda nuorelle tunne, että tulevaisuus kantaa ja oma paikka löytyy kyllä.

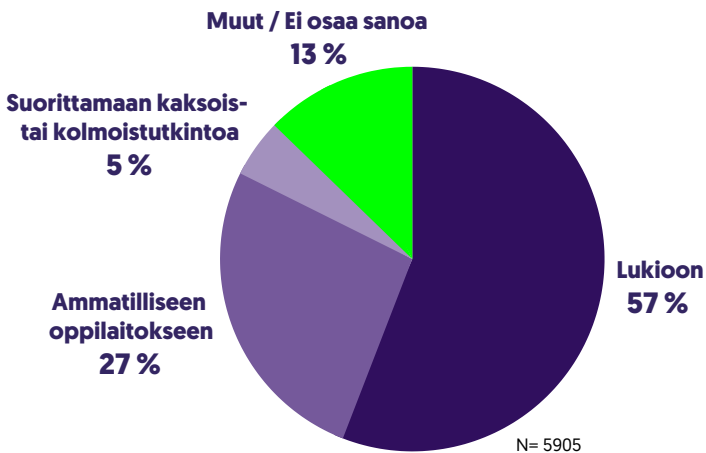
Jenni Järvelä

toimitusjohtaja

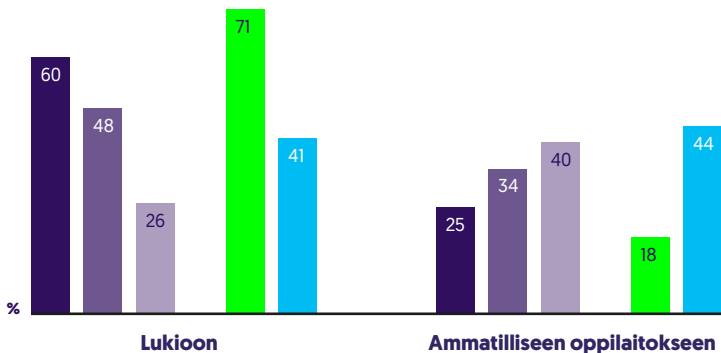
Liisa Tenhunen-Ruotsalainen

johtaja

Talous ja nuoret TAT

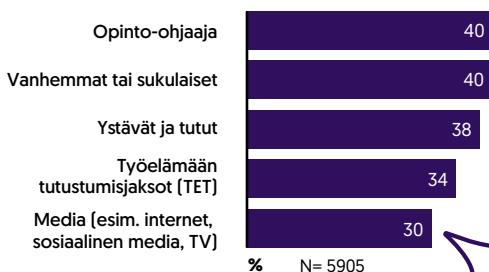
VANHEMPIEN TYÖTILANTEEN JA KOULUTUSTAUSTAN VAIKUTUS OPISKELUVALINTOIHIN

- Molemmat käyvät töissä
- Toinen käy töissä
- Kumpikaan ei käy töissä

- Ainakin toisella on korkeakoulututkinto
 - Kummallakaan ei ole korkeakoulututkintoa
- N= 5905

MITÄ YLÄKOULULAISILLA TULEE MIELEEN

TÄRKEIMMÄT TIETOLÄHTEET

JA KANAVAT VALINNAN TUEKSI

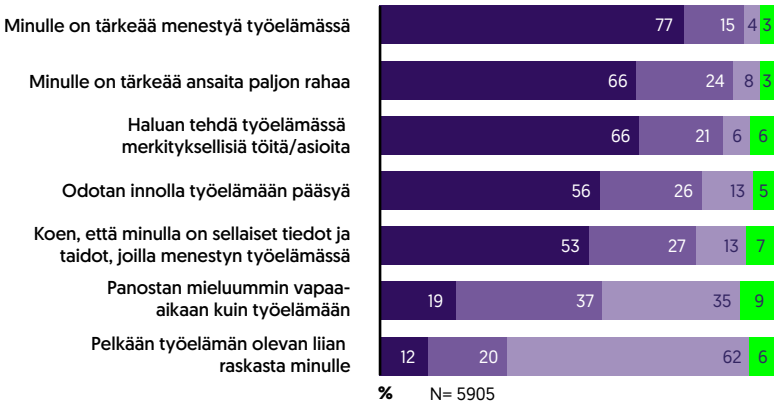

MITÄ YLÄKOULULAINEN ODottaa ENITEN TYÖELÄMÄLTÄ

JA TULEVAISUUDELTA

ASENTEET TYÖTÄ KOHTAAN

Samaa mieltä
 Neutraali
 Eri mieltä
 Ei osaa sanoa

MIELUISIMMAT ALAT

Terveysthuolto

Teknologiateollisuus

Matkailu- ja ravintola-ala

2 Maanpuolustus

Sosiaalipalvelut

3 Tietoliikenne- ja telekommunikaatioyritykset

Kulttuuri ja viihde

4 Pankki- ja rahoitusala

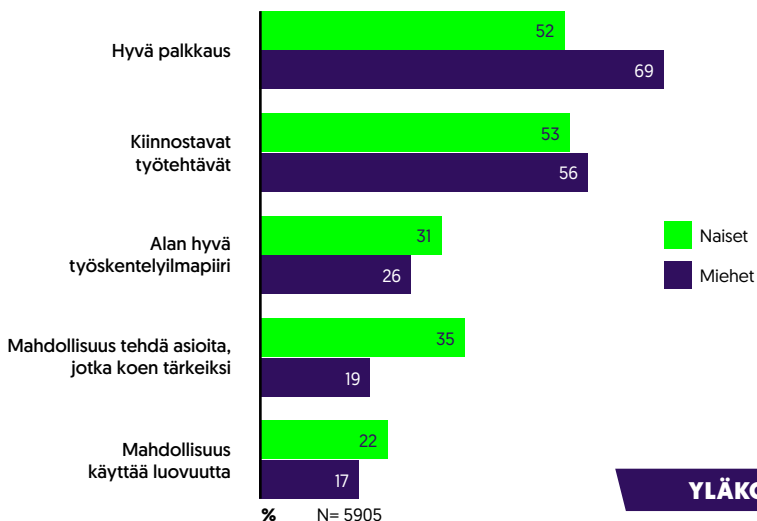
Lääketeollisuus

5 Rakennusala

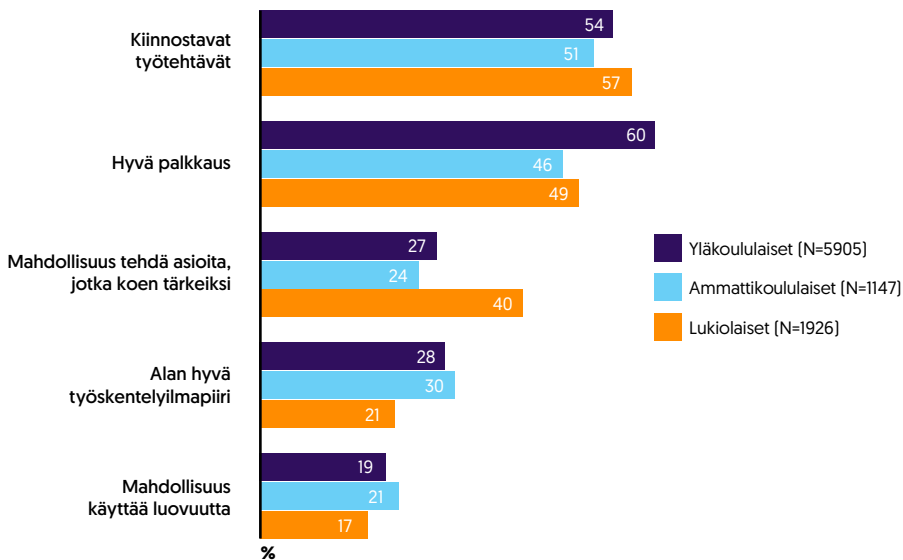
2020

	2019	2018
1 Terveysthuolto	(3)	(3)
2 Matkailu- ja ravintola-ala	(1)	(2)
3 Kulttuuri ja viihde	(2)	(4)
4 Sosiaalipalvelut	(5)	(8)
5 Lääketeollisuus	(8)	(13)
6 Media ja viestintä	(4)	(1)
7 Pankki- ja rahoitusala	(6)	(6)
8 Kaupan ala	(7)	(7)
9 Asianajo- ja lakiasiantuntijatoimistot	(9)	(12)
10 Palveluala	(13)	

TULEVAN ALAN TÄRKEIMMÄT TEKIJÄT

YLÄKOULU

LUKIOVÄYLÄÄ VAI AMMATILLISTA KIIHDYTYSKAISTAA KOHTI OMAA ELÄMÄÄ?

Antti Seitamaa

sosiaalipsykologi

TALVISENA ILTANA YSILUOKKALAINEN NUORI istuu polvet kainalossa läppäri edessään keittiönpyödyän äärellä ja tuskailee tähänastisen elämänsä suurinta päätöstä: mikä minusta tulee isona? Mielessä pyörivät omat unelmat, vanhempien kanssa käydyt keskustelut, ystävien valinnat, vanhempien serkkujen kimurantit koulutuspolut sekä opinto-ohjaajalta saadut tiedot ja rohkaisut. Ihan pian pitäisi osata täyttää lomake, joka määrittelee tulevaisuuden suunnan vuosiksi eteenpäin – nuoren näkökulmasta ehkä jopa loppuiäksi. Miten nuori pystyy edes hahmottamaan kaikkia tarjolla olevia vaihtoehtoja tai tuntemaan omat vahvuutensa niin hyvin, että tietää varmasti mihin kannattaa jatkaa? Toinen aste on iso askel kohti aikuiselämää. Paljon vähempikin saa hien pintaan.

YLÄKOULUIKÄISTEN VALINTOIHIIN VAIKUTTAVAT monet tekijät. Edessäsi olevassa vuoden 2020 TAT Nuorten tulevaisuusraportissa eri tekijöiden välisiä suhteita on selvitetty kysymällä nuorilta, mitkä kaikki asiat vaikuttavat heidän jatkosuunnitelmiinsa. Ymmärtämällä paremmin yläkouluikäisten mielikuvia ja erilaisia tapoja hahmottaa toisen asteen koulutusvalintaa voidaan nuoria tukea yksilö- ja oppilaitostasolla. Lisäksi raportti tuottaa tietoa yhteiskunnallisen päätöksenteon tueksi, jotta päättäjillä olisi mahdollisuus ymmärtää, mitä nuoret ajattelevat edessään avautuvasta kirjavasta mahdollisuuksien maisemasta.

VALINNAN VAIKEUDESTA RIIPPUMATTA ylivoimaisesti suurin osa nuorista saa peruskoulun päättötodistuksen ja siirtyy toiselle asteelle.

Useissa ajankohtaisissa tutkimuksissa¹² on kiinnitetty huomiota lukuisiin haasteisiin, jotka ympäröivät nuorten koulutusvalintoja. Suomen poikkeuksellisen sukupuolittuneet koulutuspolut ja työmarkkinat ovat hyvä esimerkki syvällä rakenteissa olevasta pirullisesta haasteesta, jolla on voimakas vaikutus yksilöihin sekä yhteiskuntaan. Sukupuolittuneet alavalinnat ovat selkeästi nähtävissä tämänkin tutkimusraportin tuloksissa.

SUOMESSA PERUSKOULUN JÄLKEISTÄ koulutusvalintaa määrittää toisen asteen duaalirakenne, jossa nuori joutuu valitsemaan yleissivistävän lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen välillä. Duaalirakenteen ohittavia ratkaisuja, kuten kymppiluokkia, kaksois- ja kolmoistutkintoja ja valmistavia koulutuksia, on kehitetty pitkin 2000-lukua, mutta suurin osa nuorista edelleen valitsee joko lukion tai ammatillisen koulutuksen. Ammatilliseen koulutukseen hakeutumista hankaloittaa tarjolla olevien koulutus- ja opintoalojen suuri määrä, sadoista yksittäisistä tutkintonimikkeistä puhumattakaan. Löytääkseen itselleen sopivan vaihtoehdon nuoren pitää joko uskaltaa ottaa riski ja kokeilla jotain uutta ja tuntematonta tai hänellä täytyy olla jonkinlainen etukäteen muodostunut käsitys mielekkäästä ammatista. Ammatilliseen koulutukseen verrattuna lukio näyttää turvallisena, joskin vaativana vaihtoehtona, joka tarjoaa nuorelle lisäaikaa kasvaa ja punnita eri vaihtoehtoja.

OTTAEN HUOMIOON KUINKA LAAJA KIRJO erilaisia vaihtoehtoja ammatillisessa koulutuksessa on tarjolla ja miten kriittisessä kehitysvaiheessa nuoren tiedot ja kokemukset tyyppillisesti ovat valintahetkellä, on suorastaan ihme, että niin moni nuori onnistuu löytämään itselleen sopivan opintoalan ja on vähintään melko tyytyväinen saamaansa

1 Lahtinen ym. [2019] ["Mikä ois mun juttu" – nuorten koulutusvalinnat sosialisatiomaisemien kehyksissä](#)

2 Haikkola, L. & Myllyniemi, S. [2019] [Hyvää työtä! Nuorisobarometri 2019](#)

AMMATILLISEEN KOULUTUKSEEN VERRATTUNA LUKIO NÄYTTÄYTYE EDELLEEN TURVALLISENA, JOSKIN VAATIVANA VAIHTOEHTONA.

koulutukseen. Toisen asteen koulutusvalinta selkeästi onnistuu kohtuullisen hyvin suurimmalle osalle nuorista. Tilastot kuitenkin osoittavat, että erilaisista korjaustoimenpiteistä huolimatta riski keskeyttää on ammatillisessa koulutuksessa edelleen korkea, noin kaksinkertainen lukioon verrattuna³. Keskeyttämisriski on suurin 20–24-vuotiailla nuorilla aikuisilla, vieraskielisillä sekä sukupuolelleen epätyypillisiä alavalintoja tehneillä⁴. Keskeyttämisessä on kuitenkin suurta vaihtelua eri koulutuksen järjestäjien ja alojen välillä. Epäonnistuneen alavalinnan tehneelle nuorelle keskeyttäminen voi olla helpotus ja uusi mahdollisuus löytää paremmin itselleen sopiva juttu, mutta samalla se voi merkitä koulutuspolun katkeamista ja mahdollisesti jopa arjen kriisiytymistä.

TÄSSÄ ARTIKKELISSA TARKASTEELLAAN yläkoululaisten jatkosuunnitelmia tuoreen tutkimustiedon, tilastoaineiston ja laajemman yhteiskunnallisen analyysin kautta. Pienenevien ikäluokkien ja kasvavien osaamistarpeiden yhteiskunnassa on tärkeää tukea kaikkien nuorten koulutussiirtymiä niin, että valinnat olisivat myös heille itselleen mielekkäitä. Raportin tarkoitus on esittää ajankohtaista tietoa julkiseen keskusteluun ja koulutuspoliittisten ratkaisujen tueksi.

3 Suomen virallinen tilasto (2018) [Koulutuksen keskeyttäminen](#)

4 Pensonen, S. & Ågren, S. (2018) [Ammatillisen koulutuksen läpäisyn määrällisen seurannan selvitys](#)

KETÄ NUORET KUUNTELEVAT JA MISTÄ HE SAAVAT TIETOA?

KUN NUORILTA KYSYTÄÄN, mitkä ovat heille tärkeimpiä tietolähteitä opiskeluvaihtoehtoa miettiessä, vastaukset eivät juuri yllätä. Kärkikolmikosta löytyy opinto-ohjaaja, vanhemmat tai sukulaiset sekä ystävät ja tutut. Edustettuina ovat siis perhepiiri, johon nuori on sattunut syntymään, nuoren oma sosiaalinen verkosto sekä koululaitoksen edustaja, jonka tehtävä on viime kädessä huolehtia siitä, että kaikki nuoret jatkavat peruskoulun jälkeen toiselle asteelle. Näistä kolmesta vain ystäviä ja tuttuja voidaan jossain määrin pitää nuoren omana vaihtoehtona - perhe ja koulutusinstituutiot tulevat ulkopuolelta annettuina eikä nuorella ole yleensä juurikaan mahdollisuuksia vaikuttaa niihin.

TYÖELÄMÄÄN TUTUSTUMISJAKSOT (TET), media sekä kesätyökokemukset ovat yläkoululaisten mukaan seuraavaksi tärkeimmät tietolähteet. Lisäksi koulussa pidetyt esittely- ja infotilaisuudet, oppilaitoksen nettisivut ja eri aloista, ammateista ja koulutuksista kertovat videot vaikuttavat opiskeluvaihtoehtoihin. Opettajilla ja harrastuksilla arvioidaan olevan suhteellisen vähäinen rooli opiskelualaa miettiessä. Vuodesta riippuen esimerkiksi TET-jaksojen tai oppilaitoksissa pidettyjen infotilaisuuksien merkitys saattaa korostua nuorten vastauksissa, mutta keskimäärin vastaukset pysyvät vuodesta toiseen melko samoina. Asuinmaakuntien välillä näkyy myös eroja tärkeimpien tietolähteiden välillä: Uudellamaalla vanhempien ja ystävien rooli korostuu, kun taas Pohjois-Karjalassa TET-jaksot ja opettajat arvioidaan tärkeimpien joukkoon. Paikallinen kulttuuri ja elinkeinorakenne kehystävät nuorten mietintöjä, vaikka melko samansuuntaisia vaikuttimia voidaan tunnistaa eri puolilta Suomea.

SEITSEMÄNNEN JA YHDEKSÄNNEN LUOKAN välillä vanhempien ja sukulaisten vaikutus vähenee ja opinto-ohjaajien merkitys kasvaa. Työelämään tutustumisjakson ja kesätyöpaikkojen merkitys hiipuu samalla kun opiskelijan itsenäinen tiedonhaku korostuu vastauksissa. Nuoret hakevat tietoa eri kanavista opiskeluvaihtoehtojen tueksi. Poikien ja tyttöjen vastaukset ovat hyvin samanlaisia, mutta tytöt vaikuttavat ottavan tiedonkeruun hieman vakavammin. Kaikenkattava Google ja virallinen Opintopolku.fi-sivusto kisaavat palkintosijoista nuorten pääasiallisina tiedonkeruun kanavina, mutta myös YouTubella ja oppilaitosten omilla nettisivuilla on tärkeä rooli. Nuoret vaikuttavat ylipääntänsä keräävän tietoa varsin laajasti ympäri nettiä. Tytöillä on selkeästi aktiivisempi ote tiedonkeruuseen kuin pojilla, erityisesti oppilaitosten omien nettisivujen kartoittamisessa.

NUORTEN KOULUTUSVALINNASSA VAIKUTTAVAT vahvasti tieto ja harkinta, mutta myös sosiaaliset, kulttuuriset ja emotionaaliset tekijät⁵. Virallisten tietolähteiden ja ohjauspalveluiden lisäksi nuoret saavat tukea ja ohjausta perheiltään, kaveripiiristään ja muilta lähiyhteisöiltä. On myös nuoria, jotka eivät saa juurikaan tukea tai ohjausta koulutusvaihtoehtoihinsa palvelujärjestelmästä eivätkä liioin omasta lähipiiristään. Nämä nuoret joutuvat helposti eriarvoiseen asemaan, joka pitkittyesään heikentää yhteiskuntaan kiinnittymistä.

**GOOGLE JA OPINTOPOLKU.FI-SIVUSTO
KISAAVAT PALKINTOSIJOISTA NUORTEN
PÄÄASIAL LISINA TIEDONKERUUN KANAVINA.**

5 Pekkarinen, E. & Myllyniemi, S. (2017) [Opinpolut ja pientareet: Nuorisobarometri 2017](#)

(TYÖ)ELÄMÄN TARKOITUS?

YHTEISHAUN LÄHESTYESSÄ aiempi epämääräinen kosketuspinta yhteiskuntaelämän kirjoon alkaa konkretisoitua nuoren ajattelussa. Koulutusvalinnassa on pohjimmiltaan kysymys vuorovaikutusprosessista, jossa nuoren tavoitteena on integroitua sellaiseen paikkaan yhteiskunnassa, jonka kokee itselleen mielekkääksi. Ideaalitilanteessa vanhemmat ja muut keskeiset toimijat auttavat nuorta miettimään, mihin nuori haluaa kiinnittyä, ja tukevat hänen tavoitteitaan. Vaikeuksia syntyy silloin, kun nuoren ja tämän lähipiirin suhde koulutukseen, yhteiskuntaan ja työelämään jää etäiseksi. Vaikeuksia seuraa myös, jos nuoren toiveet poikkeavat lähipiirin odotuksista.

YLÄKOULUIKÄISET LIITTÄVÄT MONENLAISIA – osittain hyvinkin stereotyyppisiä – mielikuvia ammatilliseen koulutukseen ja lukioon. Nuorten ajattelussa lukio näyttäytyy ennen kaikkea vaativana, kun taas ammatillinen koulutus koetaan huomattavasti rennommaksi vaihtoehdoksi. Lukion vaativuus tarkoittaa nuorille kovaa pänttäämistä, jatkuvaa kiirettä, mittaamista ja vertailua, omatoimisuutta ja ennen kaikkea ahkeruutta. Ei ole mikään ihme, että yläkouluikäisten mielikuvissa lukiolaisten kova työ verottaa sosiaalista elämää, mutta luo hyvän pohjan tulevaisuuden jatko-opinnoille. Suurin osa yläkouluikäisistä mieltää lukion järkeväksi vaihtoehdoksi, jos haluaa nimenomaan saavuttaa vankan pohjan jatko-opintoja varten.

AMMATILLINEN KOULUTUS PUOLESTAAN NÄYTTÄYTYY yläkouluikaisille paikkana, jossa käytännön tekemisen kautta päästään nopeasti työelämään ja aloittamaan omannäköinen elämänpolku. Tosin sillä varauksella, että nuori oikeasti tietää mitä haluaa. Ammatillisessa koulutuksessa on yläkouluikäisten mielestä vähemmän paineita kuin

lukiossa. Siellä voi opiskella uhraamatta sosiaalista elämää ja samalla ylläpitää muita mielenkiinnon kohteita, kuten tavoitteellista harrastamista. Nopeasti käynnistyvä työura ja oma talous mahdollistavat astumisen aikuisten maailmaan. Lukiossa tulevaisuushorisontti on ammatilliseen koulutukseen nähden huomattavasti kauempana: ylioppilaaksi kirjoittamisen jälkeen vielä on päästävä sisään korkeakouluun ja suoritettava tutkinto loppuun, prosessi joka tilastojen valossa kestää 5–7 vuotta. Korkeakoulujen valintauudistus pitkittää lukiolaisten stressiä: pääsykoestressi on muuttunut lukiostressiksi. Nuorten silmissä lukion tuottama jatko-opintokelpoisuus ja yleissivistys ovat vaivan väärti, mutta eivät sovi kaikkien suunnitelmiin. Lukioon verrattuna ammatillinen koulutus tarjoaa huomattavasti nopeamman reitin itsenäiseen elämään.

TOISEN ASTEEN KOULUTUKSEN VALINNASSA on kyse omannäköisen, hyvän elämän rakentamisesta. Nuorilla on taipumus perustella valintaa lukion ja ammatillisen koulutuksen välillä määrittelemällä itsensä joko **lukija** tai **tekijä** -tyypeiksi⁶, joka tunnetaan myös pää–käsi-jaotteluna. Kun nuori luokittelee itseään edellä mainitun kahtiajaon mukaan, hän useimmiten peilaa sijoittumistaan koulumenestyksen eri oppiaineista saadun numeroarvioinnin avulla. Nuorten on ylipääntänsä myös vaikeaa tunnistaa koululaitoksen ulkopuolella syntyvää osaamista. Erityisen vaikeaa on omien vahvuuksien tai kiinnostuksen kohteiden yhdistäminen työelämään. Nuoria pitää auttaa sanoittamaan omaa osaamistaan ja suhtautumaan siihen kehittyvänä voimavarana, eikä etukäteen määriteltynä tai rajallisena.

ERITYISESTI AMMATILLISEEN KOULUTUKSEEN suuntautuvien nuorten puheissa korostuu tekemisen tärkeys verrattuna lukemisen kautta saavutettavaan teoreettiseen tietoon⁷. Teoreettista ja työelämään

6 Herranen, J. [2014] ["Kaikki on iha jeees" Ammatillinen koulutus nuorten silmin](#)

7 OKM [2019] [Ammatillisen koulutuksen mielikuvatutkimus 2018](#)

LUKIOON VERRATTUNA AMMATILLINEN KOULUTUS TARJOAA HUOMATTAVASTI NOPEAMMAN REITIN ITSENÄISEEN ELÄMÄÄN.

liittyvää tietoa ei ole järkevää asettaa vastakkain, koska elämässä tarvitaan molempia. Opintoihin liittyvän opastuksen lisäksi nuoret kaipaavat lisää työelämä tietoa ja urasuunnitteluun liittyvää ohjausta. Urasuunnittelussa madalletaan koulutusjärjestelmän ja sen ulkopuolisen elämän välisiä raja-aitoja. Tämä on erityisen tärkeää niille nuorille, jotka eivät syystä tai toisesta ole saaneet riittävästi onnistumisen kokemuksia koulu-uransa aikana ja jotka tuskailevat yläkoulussa. Nuori voi kiinnittyä opintoihinsa eri tavalla, mikäli hän oivaltaa nykyhetken odotusten kytkeytyvän lähitulevaisuuden työelämän vaatimuksiin. Tavoitteellinen työskentely syntyy merkittävyyden kokemuksesta, joka on koulutusjärjestelmän keskeinen tavoite, mutta jää liian monen nuoren kohdalla syntymättä.

MISSÄÄN MUUALLA SUOMESSA koulutusvalintoihin liitettyjen stereotyyppien ohjaava vaikutus ei ole yhtä voimakasta kuin pääkaupunkiseudulla. Siinä missä lukio on pääkaupunkiseudulla asuvan nuoren silmissä pääsylippu eteenpäin kohti unelmatyötä, ammatillinen koulutus on kysymysmerkki. Ei ole sattumaa, että Suomen korkeimmin koulutetussa kaupungissa Espoossa on vuosi toisensa jälkeen hankaluuksia saada yläkouluikäiset valitsemaan ammatillinen koulutus. Siitä huolimatta, että ammatillinen oppilaitos Omnia satsaa valtavasti toimintansa kehittämiseen, Espoossa vanhemmat ja heidän nuorensa selkeästi suosivat lukiopolkua, vaikka ammatillinen koulutus voisi sopia monelle nuorelle huomattavasti paremmin. Harvemmin asutuilla alueilla ammatillisen koulutuksen vetovoimaisuus perustuu pitkälti sen tarjoamaan mutkattomaan pääsyyn osaksi paikallista elinkeinoelämää.

TOISEN ASTEEN VALINTAPROSESSIIN luonnollisesti liittyy oman aikuisidentiteetin kehittäminen suhteessa muihin ihmisiin ja ympäröivään yhteiskuntaan. Työelämään liittyvät tavoitteet ovat keskeinen osa aikuisidentiteettiä ja tutkimuksen vastaukset viestivät harvinaisen selkeästi, että työelämässä menestyminen on erittäin tärkeää nuorille. Nuorten asenteissa työelämää kohtaan korostuvat raha ja työtehtävien merkityksellisyys. Iän myötä työn merkityksellisyys ja viihtyvyys alkavat painamaan vaakakupissa yhä enemmän. On myös yllättävää kuinka moni nuori kertoo panostavansa mieluummin vapaa-aikaan kuin työelämään. Tästä voi tulkita, että nuorille on tärkeää rakentaa tasapainoinen ja monipuolinen elämä, johon mahtuu muutakin kuin työtä⁸.

KOULUTUSVALINNAN SYMBOLISET ULOTTUVUUDET

YLÄKOULUIKÄISTEN LUKIOON LIITTYVISSÄ mielikuvissa korostuvat perinteet ja arvokkuus. Tanssimalla vanhojen tanssit ja laittamalla valkolakin päähän nuori ottaa askeleen kohti jotain itseään suurempaa: hän joko liittyy osaksi sukunsa kulttuurihistoriaa tai on suvun ensimmäinen, joka pääsee koulutukseen ja sivistykseen rakentuvan yhteiskuntajärjestyksen täysivaltaiseksi jäseneksi. Perinteisiin osallistuminen vahvistaa siteitä nuoren ja tätä ympäröivien ihmisten ja instituutioiden välillä – nuori saa mahdollisuuden lunastaa oman paikkansa aikuisten keskuudessa ja tehdä samalla kunniaa itselleen ja lähipiirilleen. Toisaalta lukion perinteet myös rajoittavat sen uudistamista. Jos jotain esitetään muutettavaksi, niin instituution läpikäyneillä on taipumus

8 Heikkilä ym. (2017) [Nuorten tulevaisuuskuvat 2067: Näkökulma suomalaisen yhteiskunnan kehittämiseksi](#)

nousta puolustamaan ”vanhaa ja kunnollista” omien kokemustensa pohjalta. Yläkouluikäisten jatkosuunnitelmat tulee ymmärtää näiden erilaisten symbolisten jäsenyyksien kautta.

AMMATILLISEN KOULUTUKSEN VETOVOIMA rakentuu pitkälti käytännön osaamisen sekä työnteon varaan. Taito ja motivaatio ovat ammatilliseen suuntautuvan nuoren valttikortteja. Jos nuori tietää jo valmiiksi, mitä haluaa työkseen tehdä, niin ammatillinen koulutus on tehokas kiihdytyskaista omaan elämään. Osallistumalla ensimmäistä kertaa tasavertaisena työntekijänä aikuiseen työyhteisöön, nuori ottaa merkittävän henkisen askeleen kohti itsenäistä elämää. Tämä kuitenkin edellyttää, että nuoren ammatinvalinta on onnistunut ja hän on koulutuksen aikana saanut riittävät tiedot ja taidot työelämässä menestymiseen. Työnteon symbolinen arvo on toisenlainen kuin opiskelun, mutta siihen kytkeytyy voimakasta yhteisöllistä arvontoa. Tekijyys, toimijuus ja ammattitaito ilmentävät sosiaalista pääomaa ja identiteettiä siinä missä opiskelu ja kirjaviisuus.

YLÄKOULUIKÄISTEN TAPA LIITTÄÄ KIELTEISIÄ mielikuvia ammatillisiin opiskelijoihin on kiinnostava, koska se kertoo eri väestöryhmien historiallisesti muodostuneista tavoista hahmottaa maailmaa. Viikset, jonnet ja ensimmäisen tuunatun volkkarin takapenkillä paukkuvat stereot ovat elävä osa ammattiin opiskelun mytologiaa, joka herättää joissakin nuorissa halveksuntaa ja toisissa kiinnostusta. Ammatilliseen koulutukseen hakevat hyvin peruskoulussa pärjäävät nuoret rikkovat mielikuvaa kurittomista, laiskoista ja lukiolaisia heikommin pärjäävistä ammattiin opiskelevista⁹.

9 Herranen, J. & Souto, A-M. [2016] Vapaus valita toisin? Ammatillinen koulutus koulutusmyönteisten nuorten kunnianhimoisena valintana.

VANHEMPIEN VAIKUTUS

VIIME VUOSINA SUOMESSA on kiinnitetty entistä enemmän huomiota koulutuksen periytyvyyteen. Kansainvälisessä vertailussa koulutusjärjestelmämme kykenee edelleen tuottamaan poikkeuksellisen tasa-arvoisia oppimistuloksia, mutta viimeisimmissä PISA-tutkimuksissa eriytymiskehitys on selkeästi nähtävissä¹⁰. Syitä on monia – esimerkiksi 1990-luvun loppupuolella alkanut valtava varallisuuden kasvu on suureksi osaksi keskittynyt korkeasti koulutetulle väestön osalle. Lisäksi nopeasti lisääntyneen maahanmuuton myötä vieraskielisten osuus perus- ja toisen asteen opiskelijoiden keskuudessa on kasvanut.

OPISKELIJOIDEN MONINAISET PERHETAUSTAT haastavat koulutusjärjestelmää keksimään uusia keinoja tukea nuoria. Vaikka suomalainen nuoriso voi monella mittarilla mitattuna paremmin kuin koskaan, sosiaalinen huono-osaisuus kasautuu edelleen ylisukupolvisesti¹¹, mikä näkyy myös oppilaitoksissa. Kolmasosa yläkouluikäisistä pelkää työelämän olevan heille liian raskasta ja noin joka seitsemäs kokee ainakin jossain määrin itseltään puuttuvan työelämässä menestymiseen tarvittavat tiedot ja taidot. On toki normaalia, että teini-ikäinen on huolissaan tulevaisuudesta. Nimenomaan vanhempien, opettajien ja lähipiirin tärkeimpiin tehtäviin kuuluu valaa nuoreen uskoa. Tästä tulee ongelma siinä vaiheessa, kun tietty osa opiskelijoista menettää koulu-uransa aikana uskon omiin vaikutusmahdollisuuksiin ja hakee elämälleen suuntaa muualta. Varhaiskasvatuksen asiantuntijat ovat todenneet, että syrjäytymiskehitys näkyy jo hyvin varhaisessa

10 Ahonen ym. [2015] [Tulevaisuuden peruskoulu](#)

11 Vauhkonen ym. [2017] [Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa](#)

vaiheessa. Jos kuilu hyvinvoivien ja huonosti voivien perheiden välillä kasvaa entisestään, tämä näkyy vääjäämättä myös toisen asteen valinnassa. Myöskään luokkatyörauhan merkitystä ei tule väheksyä, sillä uusimman tutkimuksen mukaan sillä on erittäin keskeinen rooli nuorten koulutuspolkujen jatkuvuuden kannalta¹².

PERHEEN SOSIAALISELLA JA KULTTUURISELLA pääomalla on suuri vaikutus nuoren jatkosuunnitelmiin. Tutkimukset osoittavat¹³, että monista eri tasa-arvoa edistävästä toimenpiteistä huolimatta vanhempien koulutustausta ja työmarkkina-asema ennustavat paitsi nuorten koulutusvalintoja myös yleistä hyvinvointia. Vanhempien koulutustaustan merkitystä on kuitenkin hankala arvioida suoraan. Selkeän syy-seuraussuhteen osoittaminen on vaikeaa, koska kyseessä on aineettomien resurssien epätasainen jakautuminen eri väestöryhmien kesken. On selvää, että yläkouluikäiset kaipaavat vanhemmiltaan monenlaista tukea - paitsi läksyjen tekemiseen ja kokeisiin valmistautumiseen myös yleisempää keskusteluapua tulevaisuuden suunnitteluun. Vanhempien koulutuksellisista ja ammatillisista mahdollisuuksien horisonteista merkittävä osa siirtyy nuorille. Mitä korkeammin koulutettuja vanhemmat ovat, sitä enemmän aikaa ja osaamista heillä on käytettävissä ja sitä suuremmalla todennäköisyydellä he aktivoituvat osallistumaan nuoren päätöksentekoon.

KORKEAKOULUTUTKINNON SUORITTANEET VANHEMMAT tyypillisesti kannustavat lapsiaan hakemaan korkeakouluun, kun taas nopea työelämään siirtyminen voi olla luontevampaa matalamman koulutus- ja tulotason perheissä. Nuorten valinnat eivät kuitenkaan ole

12 Merikukka ym. [2019] [Suojaako yläkouluikäisten nuorten osallisuuden kokemus koulussa lyhyeltä koulutuspolulta?](#)

13 Kestilä ym. [2018] [Vanhempien koulutus ennustaa nuoren hyvinvointia pitkälle aikuisuuteen](#)

VANHEMPIEN VAIKUTUS RAKENTUU PIENISTÄ JA ITSESSÄÄN VÄHÄMERKITYKSISTÄ OSATEKIJÖISTÄ.

yksiselitteisiä. Suomalaisen koulutusjärjestelmän erityispiirteenä on pidetty sen mahdollistamaa sosiaalista liikkuvuutta. Vanhempien vaikutus rakentuu pienistä ja itsessään vähämerkityksistä osatekijöistä, joista kuitenkin vuosien saatossa muodostuu pohja tulevaisuuden koulutusvalinnoissa. Esimerkiksi vanhempien kiinnostus lapsensa koulunkäyntiä kohtaan, käytettävissä oleva aika nuoren kanssa keskustelemiseen, luetaanko kotona tai puhutaanko yhteiskunnallisista kysymyksistä kaikki määrittävät perheen koulutusvalintoihin käytettävissä olevia resursseja. Toki myös suorat ja epäsuorat taloudelliset panostukset harrastuksiin ja nuoren hyvinvointiin muodostavat arvostusten ja elämäntapojen kokonaisuutta, joka ohjaa ja ilmenee toisen asteen koulutusvalinnassa.

AIDOSTI YKSILÖLLISEN VALINNAN TEKEMINEN edellyttää, että nuori voi rauhassa löytää omiin tavoitteisiin ja kiinnostuksiin parhaiten sopivan polun. Nuori joutuu myös huomioimaan mitä ympäröivä maailma ja erityisesti lähipiiri pitävät tärkeänä. Omilta vanhemmilta saadut tiedot ja asenteet eri koulutusvaihtoehtoja kohtaan voivat parhaassa tai pahimmassa tapauksessa tehdä valinnasta hyvinkin yksinkertaisen. Mikäli esimerkiksi ammatillinen koulutus ei millään kelpaa vanhemmille varteenotettavana vaihtoehtona, nuoren täytyy olla hyvin itsenäinen ja voimakastahtoinen pitääkseen kiinni omasta oikeudestaan valita. Onneksi suomalainen ammatillinen koulutus on kansainvälisesti verrattuna hyvin arvostettua ja sen kehittämiseksi on tehty määrätietoista työtä jo pitkään. Monissa vertailumaissa ammatillisen koulutuksen vetovoimaisuus on huomattavasti heikompaa ja siihen liittyy voimakkaita stigmoja. Yksilön ja yhteiskunnan kannalta on hyvin ongelmallista, jos nuoren omaa koulutusvalintaa arvotetaan ulkopuolelta.

AIDOSTI KULTTUURISESTI MONINAISEN SUKUPOLVEN ESIINMARSSI

ERIITYVISSÄ KOULUTUSPOLUISSA näkyy myös Suomen kiivasta tahtia etenevä kulttuurisen ja kielellisen moninaisuuden kasvu¹⁴. Maahanmuuttajien ja maahanmuuttajataustaisten nuorten määrä kasvaa huimaa vauhtia peruskoulussa sekä ammatillisessa koulutuksessa. Suomessa syntyneiden maahanmuuttajataustaisten lasten määrä on kymmenkertaistunut vuosien 1995–2016 välillä¹⁵. Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten sukupolvi on tällä hetkellä keskittynyt peruskoulun alaluokkiin, josta se jatkaa yläasteen kautta kohti toisen asteen valintaa. Yläkoulun lisäksi ammatillinen koulutus profiloituu erityisesti myös aikuisiällä Suomeen muuttaneiden koulutuspaikkana. Opetushallituksen selvityksen¹⁶ mukaan vieraskielisten ammattiin opiskelevien määrä kasvoi 50 prosenttia vuosien 2010–2015 välillä. Myös vieraskielisten lukiokoulutukseen osallistuneiden määrä on kasvussa, mutta lukioon verrattuna vieraskielisten määrä on ammatillisessa koulutuksessa viisinkertainen, yhteensä noin 8 prosenttia kaikista opiskelijoista.

SAMAAN AIKAAN KUN OPISKELIJOIDEN PERHETAUSTAT ovat yhä moninaisempia, myös erityisen tuen tarve on kasvanut. Noin joka viidennellä ammatillista perustutkintoa suorittavalla on erityisen tuen tarve¹⁷. Vieraskieliset opiskelijat tarvitsevat keskimäärin enemmän tukea kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkieliset riippuen siitä, onko syntynyt

14 OKM (2019) [Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi: Kipupisteet ja toimenpide-esitykset III](#)

15 OECD (2018) [Skills on the move: Migrants in the survey of adult skills](#)

16 Lappi, O. & Portin, M. (2017) [Vieraskieliset ammatillisessa koulutuksessa](#)

17 Suomen virallinen tilasto (2018) [Erytisopetus](#)

Suomessa tai minkä ikäisenä on saapunut maahan. Nuorena aikuise-
na maahan saapuvalla on vastassaan monimutkainen ja sirpaloitunut
palvelujärjestelmä, joka ei välttämättä kannusta pitkään opiskeluun¹⁸.
Maahanmuuttajataustainen opiskelija saattaa tarvita useampaa eri tuki-
muotoa samanaikaisesti, esimerkiksi apua suomen kielen opiskeluun,
tukea perustaitoihin matematiikassa ja lukemisessa sekä sosioemoti-
onaalista tukea kotoutumiseen, jos on hiljattain tullut maahan. Näiden
lisäksi opiskelijalla voi olla tietty oppimisvaikeus, mihin tarvitsee tukea.
Tarkoitus on alleviivata, että koulutusjärjestelmältä vaaditaan nykyisin
aiempaan verrattuna paljon enemmän joustavuutta ja kykyä tuottaa
yksilöllisiä ratkaisuja. Vanhempien koulutustausta myös vaikuttaa siihen,
kuinka tehokkaasti he pystyvät ajamaan lapsensa asiaa järjestämällä
koulunkäyntiä edistävää tukea.

LOPUKSI ON SYYTÄ KUITENKIN TODETA, että maahanmuuttajat ovat
hyvin heterogeeninen ryhmä, johon kuuluu myös korkeasti koulu-
tettuja ja Suomeen työn perässä muuttavia. Ulkomaalaistaustaisten
vanhempien korkea koulutustaso voimakkaasti ennakoii korkeaa
koulutusastetta myös lapsilla. Lisäksi on huomioitava, ettei maahan-
muuttajataustaisuus itsessään ole ainoa määrittävä tekijä nuorten
koulutusvalintoja pohdittaessa, vaan vain yksi muuttuja monien jou-
kossa. Ylipäättänsä koulutusjärjestelmässä tulisi ottaa entistä enemmän
huomioon eri taustoista tulevien nuorten vahvuudet kuten monikie-
lisyys ja joustavuus toimia eri kulttuureissa. Kulttuurisen moninaisuu-
den kasvua ei ole toistaiseksi juurikaan osattu hyödyntää, vaikka sen
kautta avautuu paljon uusia mahdollisuuksia.

OPINTO-OHJAUKSEN MERKITYS

O **PINTO-OHJAAJA ON KOULUTUSVALINTAA** tekevän yläkoulukäikäisen tärkein virallinen tietolähde. Onnistunut opinto-ohjaus edellyttää ajankohtaista ja paikkansapitävää tietoa erilaisista vaihtoehdoista. Koulutusjärjestelmässä on viime vuosina tehty lukuisia rakenteellisia uudistuksia, jotka ovat ymmärrettävästi herättäneet hämmennystä ja huolta vanhempien ja oppilaitosten henkilöstön keskuudessa. Peruskoulun opetussuunnitelman päivittäminen, ammatillisen koulutuksen ja lukiolain reformit sekä korkeakouluvalintojen uudistaminen ovat muokanneet tuttua pelikenttää. Uudistukset ohjaavat nuoria tekemään kauaskantoisia valintoja yhä varhaisemmassa vaiheessa samalla, kun nuorten jaksamisessa ja hyvinvoinnissa on myös tapahtunut merkittäviä muutoksia.

SUOMEN SUURIN KOULUTUSPOLIITTINEN UUDISTUS kahteenkymmeneen vuoteen astui voimaan tammikuussa 2018¹⁹. Ammatillisen koulutuksen pitkittyneen poliittisen kriisin ja mittavien rahoitusleikausten aikana käytiin julkisuudessa paljon keskustelua paitsi koulutuksen laadusta myös jatko-opintokelpoisuudesta. Yhtenä ammatillisen koulutuksen vetovoimatekijänä on pidetty mahdollisuutta jatkaa korkeakouluun. Yhä useampi ammatillisesta koulutuksesta valmistunut on jatkanut ammattikorkeakouluun. Reformissa pidettiin kiinni jatko-opintokelpoisuudesta, mutta korkeakouluvalintojen uudistamisen yhteydessä monille jäi epäselväksi, kannattaako ammatillisen koulutuksen tuottaman jatko-opintokelpoisuuden varaan laskea tulevaisuudessa? Opinto-ohjauksen näkökulmasta uudistukset aiheuttavat

19

Maunu, A. (2020). [Opiskelijälähtöisyyttä arjen paineissa. Ammattiopettajien käsitykset oman työnsä hyvistä ja huonoista puolista uudistusten kaudella](#)

ison ongelman: kannattaisiko varmuuden vuoksi kuitenkin suositella peruskoulun päättäneelle nuorelle lukio-opintoja, vaikka tämä itse ensisijaisesti haluaisi ammatilliselle puolelle?

VUONNA 2019 YLÄKOULUIKÄISTEN TYYTYVÄISYYS jatko-opintoihin liittyvään tietoon ja ohjaukseen putosi rajusti. Tänä vuonna on päästy taas normaalilukemiin, mutta voi hyvin olla, että taustalla olevat rakenteelliset muutokset ja erityisesti korkeakouluvalintojen uudistus on vaikuttanut nuorten ja vanhempien tyytyväisyyteen opinto-ohjausta kohtaan. Koulutuspoliittisilla päätöksillä on tapana realisoitua hieman jälkijunassa, kun vanhemmat ja henkilöstö heräävät omien lastensa kohdalla miettimään sopivia vaihtoehtoja. Ohjauksessa näkyy myös selkeästi nuorten ajattelun kehitys ja konkretisoituminen 7.–9. luokkien välillä, jolloin opinto-ohjauksen henkilökohtainen merkitys kasvaa. Vuoden 2019 luvut ovat huomattavasti heikommat kaikilla koululuokilla, mikä vahvistaa käsitystä laajasta koulutuskentän murroksesta. On ilahduttavaa, että yhdeksäsluokkalaisista kolme neljästä kokee saaneensa riittävästi tietoa ja ohjausta jatko-opintoihin liittyen.

KOULUTUSVALINTOJEN MAANTIETE

MAANTIETEELLISELLÄ SIJAINNILLA ON TÄRKEÄ ROOLI koulutusvalintoja tehdessä. Lähikouluperiaate on yhä voimissaan²⁰, mutta erityisesti toisen asteen valintoihin vaikuttaa oppilaitosverkoston tiivistäminen. Yleisesti ottaen voidaan todeta, että suurimmalle osalle perheitä lukio on nopean pyörämatkan päässä kotoa, kun taas ammatilliseen oppilaitokseen voi olla kymmeniä, jopa satoja kilometrejä.

MONIA KOULUTUSALOJA ON TARJOLLA VAIN RAJOITETUSTI TIETYISSÄ PAIKOISSA.

Koulutusvalintaa tehdessä yläkouluikäiset joutuvat käytännössä valitsemaan kotiin jäämisen ja varhaisen poismuuton välillä, mikä asettaa ammatillisen koulutuksen varsin epäedulliseen asemaan. Monia koulutusaloja on tarjolla vain rajoitetusti tietyissä paikoissa, joihin hakeutuminen edellyttää valmiutta lähteä pois tutusta sosiaalisesta ympäristöstä. Monelle nuorelle kasvukeskukseen muuttaminen tarjoaa mahdollisuuden keksiä itsensä uudelleen, mutta joillekin se on traumaattinen kokemus, jossa korostuu yksinäisyys ja vaikeudet arjenhallinnassa.

NUORTEN ARJENHALLINTA VASTA RAKENTUU, kun yhtäkkiä nuoren on otettava vastuu oman huushollin pyörittämisestä, tosin asuntolaohjaajan tukemana. Vaikka valtakunnallinen asuntolaverkosto on vuosien varrella kuihtunut ja asuntolat ovat monesti varsin heikkokuntoisia, se edelleen tarjoaa nuorelle mahdollisuuden päästä opiskelemaan mielekästä alaa. Kotoa muuttaminen tapahtuu monesti pakon edessä, kun nuori lähtee toteuttamaan unelmaansa, mutta kaikille näin varhainen itsenäistyminen ei sovi. Se vaatii rohkeutta ja voimakasta toimijuutta.

TYÖLLISTYÄKSEEN MONI NUORI JOUTUU joka tapauksessa muuttamaan pois kotipaikkakunnalta. Erityisesti opiskelun ja työn yhdistämisen kannalta tärkeät palvelualueet keskittyvät kaupunkeihin, ja on ymmärrettävää, että saavuttaakseen taloudellisen itsenäisyyden nuoret menevät sinne, missä mahdollisuuksia on tarjolla. Mielenkiintoista on kuitenkin havaita, miten vaihteleva kosketuspinta eri maakuntien nuorilla on työelämään²¹. Pienemmillä paikkakunnilla tietyt työpaikat ovat

samalla tavalla osa yleistietoa kuin Senaatintori tai Stadika Helsingissä. Esimerkiksi Atria Seinäjoen seudulla tai UPM Kymijoen varrella ovat pitkään toimineet ylisukupolvisina työllistäjinä, joilla on merkittävä rooli paikallisessa elämässä.

YLÄKOULUIKÄISTEN SUKUPUOLITTUNEET KOULUTUSVALINNAT JA TYÖMARKKINAT

SUOMALAISTEN KOULUTUSVALINNAT ovat EU-maiden segregoituneimpia ja työmarkkinat hyvin voimakkaasti eriytyneet²². Voimakkaasti sukupuolittuneilla koulutusvalinnoilla on monenlaisia seurauksia yksilön ja yhteiskunnan näkökulmasta. Miesten ja naisten jakautuminen eri ammatteihin käytännössä tarkoittaa, että naisten keskiansiot ja eläkkeet jäävät miehiä huomattavasti pienemmiksi. Segregaatio pahentaa myös työvoimapulaa ja aiheuttaa kohtaanto-ongelman, koska vahvasti sukupuolittuneille aloille on vaikeaa houkuttaa tekijöitä. Lisäksi se vahvistaa haitallisia sukupuolistereotypioita, joissa hoivatyö, kasvatusta ja perhe-elämä kasautuvat lähtökohtaisesti naisten harteille.

SUKUPUOLEN PERUSTEELLA TAPAHTUVA segregaatio miesten ja naisten aloihin nousee esiin hätkähdyttävällä tavalla yläkouluikäisten vastauksista. Tytöt ja pojat näyttävät olevan kiinnostuneita lähestulkoon päinvastaisista toimialoista. Tyttöjen TOP-3 kohdetta ovat perinteisiä sukupuolirooleja varsin mallikkaasti noudattaen terveydenhuolto, matkailu- ja ravintola-ala sekä sosiaalipalvelut. Poikia taas houkuttelee puoleensa teknologiateollisuus, maanpuolustus ja tietoliikenne- ja

22

Murto ym. (2018). [Toisen asteen ammatillisten koulutusvalintojen sukupuolittuminen ja nuorten epätyyppilliset valinnat](#)

telekommunikaatioyritykset. Sukupuolittuneet koulutusvalinnat heijastavat myös työelämään liitettyjä toiveita – pojista 69 prosenttia piti hyvää palkkaa tärkeimpänä tekijänä tulevaa alaa miettiessä, kun taas tytöistä hieman yli puolet piti sitä tärkeänä. Työtehtävien kiinnostavuus oli suurin piirtein yhtä tärkeää molemmille, mutta esimerkiksi mahdollisuus tehdä tärkeäksi koettuja asioita sekä alan ihmisläheisyys olivat tytöille noin tuplasti tärkeämpiä vetovoimatekijöitä kuin pojille. Harva hoiva-alalle hakeutuva perustelee valintaansa palkalla.

SUKUPUOLITTUNEISTA VALINNOISTA PUHUTTAESSA on tärkeää pitää mielessä, että valinta lukion ja ammatillisen koulutuksen välillä on itsessään varsin sukupuolittunut. Tytöistä kaksi kolmasosaa ajatteli jatkavansa lukioon peruskoulun jälkeen, kun taas pojista lähes kaksinkertainen määrä (35 %) tyttöihin nähden (19 %) arvioi jatkavansa ammatilliseen koulutukseen. Ammatilliseen koulutukseen yhdeksänneltä luokalta siirryttäessä sukupuolittuneet alavalinnat olivat kaikista yleisimpiä.

VOIDAANKIN TODETA, ETTÄ YHDEKSÄS LUOKKA on harvinaisen ongelmallinen ajankohta nimenomaan sukupuolittuneiden valintojen näkökulmasta. Epätyypilliset valinnat eli tilanne, jossa nuori valitsee koulutusalan, jossa yli 80 prosenttia koulutusalan tai -nimikkeen opiskelijoista edustaa eri sukupuolta, ovat yleisempiä vasta myöhemmällä iällä²³. Miesten ja naisten epätyypillisiä koulutusvalintoja selittävät eri

YLÄKOULUIKÄISILLE TÄYTYY TARJOTA ESIMERKKEJÄ SIITÄ, MITEN ERI AMMATEISSA VOI TYÖSKENNELLÄ SUKUPUOLESTA RIIPPUMATTA.

tekijät: naisilla äidin epätyypillinen koulutusvalinta on selvästi voimakkain selittävä tekijä, kun taas miehillä epätyypilliset koulutusvalinnat liittyvät paikkakunnan työmarkkinoiden kokoon. Vieraalle paikkakunnalle muuttaminen vaikuttaa vapauttavan erityisesti poikia murrosiän ryhmäpaineesta, jolloin oman jutun löytäminen käy helpommaksi.

YLÄKOULUIKÄISTEN ERIITYNEISIIN KOULUTUSVALINTOIHIN on mahdollista vaikuttaa, mutta se vaatii määrätietoista purkutyötä. Nuorille ja heidän vanhemmilleen täytyy tarjota tietoa koulutuksen ja työmarkkinoiden sukupuolen mukaisesta eriytymisestä. Yhteiskunnallisessa keskustelussa on ylipäättänsä tärkeää käsitellä segregaation seurauksia. Samalla täytyy myös tarjota yläkouluikäisille esimerkkejä siitä, miten eri ammateissa voi työskennellä sukupuolesta riippumatta. Lisäksi työelämän toimijoiden on syytä tarkastella omia asenteita ja puhetapaa.

YHTEENVETO

T **OISEN ASTEEN KOULUTUSVALINTAA** ohjaa nuoren käsitys siitä, millainen koulutuspolku johtaa itselle sopivaan ja mielekkääseen aikuisuuteen. Samanaikaisesti yläkouluikäisten jatkosuunnitelmiin vaikuttavat monenlaiset rakenteelliset tekijät vanhempien koulutustaus-tasta ja työhistoriasta sukupuolittuneisiin kulttuurisesti välittyviin käytäntöihin ja koodistoihin. Yläkouluikäiset osoittavat olevansa hyvinkin tietoisia erilaisista stereotyyppioista, joita eri koulutusvalintoihin liitetään. Lukio-opiskeluun yhdistyy paljon positiivisia ja sukupolvelta toiselle siirtyviä mielikuvia: vaatavuus, ahkeruus ja kurinalaisuus edustavat perinteisiä sivistyksellisiä hyveitä ja kertovat opiskelijan omistautu-neisuudesta ja menestymisestä. Toisaalta lukioperinteet voivat osalle nuorista tuntua vierailta ja elitistisiltä. Lukio on kuitenkin brändinä

YLÄKOULUIKÄISET OSOITTAVAT OLEVANSA HYVINKIN TIETOISIA ERI LAISISTA STEREOTYPIOISTA, JOITA ERI KOULUTUSVALINTOIHIN LIITETÄÄN.

ylivoimainen juuri selkeytensä vuoksi - kenellekään ei jää epäselväksi, että lukio on koulu, josta saa lakin ja haetaan korkeakouluun.

AMMATILLISEN KOULUTUKSEN VETOVOIMA piilee puolestaan nopeassa siirtymisessä työelämään ja taloudellisessa itsenäistymisessä. Kädentaidot ja käytännön tekeminen usein esitetään eräänlaisena vastapainona lukion kirjaoppineisuudelle – huolimatta siitä, että kaikessa osaamisessa teoria ja käytäntö yhdistyvät eikä ammatillisen koulutuksen sisältö ole millään pelkistettävissä puhtaasti mekaanisiin työsuorituksiin. Vaikka ammatillisessa koulutuksessa eri koulutusaloilla on keskenään täysin poikkeavia profiileja, ne on edelleen liian helppo niputtaa yhdeksi isoksi massaksi. Mielikuva ammatillisesta koulutuksesta mopoja rassaavien poikien kouluna on liian ahdas. Onkin syytä pohtia, miten ammatillisen koulutuksen moninaisuutta ja sen tuottamaa osaamista voidaan tuoda esiin varteenotettavana vaihtoehtona myös ensisijaisesti korkeakoulutuksesta kiinnostuneille nuorille. Jotta tämä olisi mahdollista, ammatillisessa koulutuksessa pitää panostaa opiskelijoiden jatko-opintoihin ohjaukseen, mikä on myös jatkuvan oppimisen näkökulmasta erittäin tärkeää.

SUOMALAISEN KOULUTUSJÄRJESTELMÄN duaalirakenne pakottaa nuoret valitsemaan yleissivistävän lukion ja ammatillisen koulutuksen välillä keskellä pahinta murrosikää, jolloin nuorten sukupuoli- ja aikuisidentiteetti on vasta rakentumassa ja lähipiirin käsitykset sallituista ja ei-sallituista aloista tai kiinnostuksista tarpeettomasti rajaavat nuorten valinnanmahdollisuuksia. Käynnissä olevan oppivelvollisuusiän

nostamisen yhteydessä on syytä kiinnittää erityistä huomiota sukupuolen tai kotona puhutun kielen perusteella tapahtuvan rakenteellisen segregaaation purkamiseen. Samalla täytyy pohtia tarkkaan, miten duaalirakenteen ylittävien koulutusmuotojen kuten kaksoistutkintojen, kymppiluokan ja VALMAN asemaa voidaan vahvistaa ja vakinaistaa, jotta kaikilla peruskoulun päättävillä on mahdollisimman sujuva siirtyminen toiselle asteelle.

TYÖELÄMÄN MONIPUOLINEN TUNNETUKSI TEKEMINEN jo peruskoulun aikana tukee yhteiskuntaan kiinnittymistä. TET-jaksojen kehittäminen on välttämätöntä, jotta kaikilla nuorilla on mahdollisuus saada onnistumisen kokemuksia, jotka kantavat läpi elämän. Tämä on erityisen tärkeää nuorille, joiden vanhempien vaikea työmarkkina-asema ja heikompi koulutustausta ennustavat vaikeuksia opintoihin ja työelämään kiinnittymisessä. Helsingin kaupungin käyttämä ns. positiivisen diskriminaation ylimääräinen määräraha on perusteltu paitsi moraalisesti myös käytännön näkökulmasta – lisäresurssoinnilla tasataan pelikenttää ja vahvistetaan mahdollisuuksien tasa-arvoa. Työelämäyhteyksien vahvistaminen tulisi nähdä osana kokonaisuutta, jossa yhteiskunta kantaa yhteistä huolta siitä, että jokaiselle löytyy paikka.

SUOSITUKSET

1.

KEHITETÄÄN kokonaisvaltainen opiskelijälähtöisen vertaismentoroinnin malli toimimaan siltana peruskoulun ja toisen asteen välillä

- Nuoret ovat lähtökohtaisesti eniten kiinnostuneita hieman itseään vanhempien nuorten tekemistä ratkaisuista ja tätä luonnollista yhteyttä kannattaa hyödyntää osana nuorten ohjausta
- Vertaismentoroinnilla voidaan kannustaa nuoria tekemään epätyypillisiä valintoja tuomalla esiin erilaisia kokemuksia siitä, mikä kaikki on mahdollista
- Vertaismentoroinnin mallin pitää olla nuorten ja aikuisten yhteisprojekti, joka oikeasti osallistaa ja sitouttaa toimintaan
- Malli ei saa jäädä pienen piirin jutuksi vaan se pitää johdon avulla yhteensovittaa ja juurruttaa osaksi toimintakulttuuria.

2.

STEREOTYYPPISTEN sukupuoliroolien ja ennakko-oletusten purkamisen alkaa jokaisesta meistä

- Koulutuksen parissa työskenteleville pitää tarjota nykyistä enemmän työkaluja ja mahdollisuuksia omien arvojen, asenteiden ja toimintatapojen tutkimiseen
- Kokemusasiatuntijuuden hyödyntäminen erilaisia normeja rikkoessa tarjoaa samalla mahdollisuuden erilaisista taustoista tuleville ihmisille tulla nähdyiksi
- Työelämän toimijoille on tuotettava helposti lähestyttävää tietoa ja näkökulmia, jotta normien purku ei jää vain oppilaitosten vastuulla.

3.

HYÖDYNNETÄÄN nuorisosektorilla osaamisen ja osallisuuden vahvistamiseksi

- Tuetaan erilaisia tapoja löytää oma polku tunnistamalla informaalin koulutuksen kautta tapahtuva osaaminen (esimerkiksi yhteiskunnalliseen toimintaan kuten kansalaisjärjestöihin tai opiskelijakuntiin osallistuminen, harrastustoiminta, kevytyrittäjyys)
- Nuorten näkökulmasta on samantekevää, mitä kautta mikäkin tuki tai toiminta järjestetään kunhan sitä on saatavilla. Oppilaitoksissa tarvitaan systemaattisemmin johdettua yhteistyötä nuorisotyön kanssa.
- Osallisuus tarkoittaa nuorten mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämäänsä. Se ei toteudu itsestään vaan tarvitsee tuekseen asiantuntevaa ja organisoitua ohjausta.

4.

TYÖELÄMÄLLÄ ja koulumaailmalla on paljon opittavaa toisiltaan

- Peruskoulun ja toisen asteen on tehtävä uudenlaista yhteistyötä nuorten hyväksi koulutuspoliittisista ratkaisuista riippumatta
- Peruskoulun ja toisen asteen välinen yhteistyö haastaa opettajia ja opinto-ohjaajia ottamaan selvää ammatillisen koulutuksen muutoksista ja samalla myös huomioimaan työelämälähtöisen koulutuksen tarjoamat mahdollisuudet
- Samalla tavalla kuin työelämän pitää pystyä ymmärtämään mitä tapahtuu koulumaailmassa, opettajilla pitää olla kosketuspinta nyky maailman työelämän vaatimuksiin

5.

NUORTEN HYVINVOINTI

on kaiken perusta

- Hyvinvoinnin edistäminen pitää rakentaa opiskelijan eikä hallinnon ympärille
- Tärkeä osa ongelmien ennaltaehkäisyä on avoimen keskustelukulttuurin luominen sekä tunne- ja mielenterveys-taitojen opettaminen jo peruskoulussa
- Tarjotaan ja otetaan käyttöön työkaluja yksilöiden ja yhteisöjen tueksi
- Huomioidaan ja arvostetaan moninaisuutta oppilaitoksen arjessa

6.

OPPIMISEN YHDENVERTAISUUS

ja tasa-arvo

- Eri elämäntilanteessa ja elämänkaaren vaiheissa osaamista voi ja kannattaa hankkia monista eri lähteistä. Työelämäkokemus ja jatko-opinnot tukevat toisiaan.
- Eri koulutusmuodot ovat erilaisia mutta samanarvoisia. Huolehditaan siitä, että kaikkien koulutusmuotojen arvo säilyy.
- Kulttuurinen moninaisuus ja kansainvälisyys ovat tulevaisuuden voimavaroja. Hyödynnetään ja mahdollistetaan kohtaamisia erilaisista taustoista tulevien oppijoiden välillä.

LÄHDELUETTELO

Ahonen, S., Bernelius, V., Kalalahti, M., Kivinen, O., Rinne, R., & Seppänen, P. (2015). Kouluksellinen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Teoksessa N. Ouakrim-Soivio, A. Rinkinen & T. Karjalainen (toim.) [Tulevaisuuden peruskoulu](#) [s. 42-49]. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja; Nro. 2015:8. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Armila, P. & Käyhkö, M. (2018). [Koulutusyhteiskunnan reunamerkitöjä – Syrjäseuduilla asuvat nuoret ja toisen asteen koulutukseen hakeutuminen](#). Teoksessa H. Silvennoinen., M. Kalalahti & J. Varjo (toim.) Koulutuksen usko ja lupaus [s. 129–161]. Kasvatustieteellisen tutkimuksen vuosikirja 2. Jyväskylä: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.

Haikkola, L. & Myllyniemi, S. (2019). [Hyvää työtä! : Nuorisobarometri 2019](#), Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja, 225. Helsinki.

Heikkilä, K., Nevala, T., Ahokas I., Hyttinen L. & Ollila, J. (2017). [Nuorten tulevaisuuskuvat 2067: Näkökulma suomalaisen yhteiskunnan kehittämiseksi](#). Tulevaisuuden tutkimuskeskus TUTU eJULKAISUJA 6/2017.

Herranen, J. (2014). ["Kaikki on iha jeees". Ammatillinen koulutus nuorten silmin](#). Nuorisotutkimus 32(4), s. 3-18.

Herranen, J. & Souto, A-M. (2016). Vapaus valita toisin? Ammatillinen koulutus koulutusmyönteisten nuorten kunnianhimoisena valintana. Teoksessa H. Silvennoinen, M. Kalalahti & J. Varjo (toim.) Koulutuksessa tasa-arvon muuttuvat merkitykset [s. 195-226]. Kasvatustieteellisen tutkimuksen vuosikirja 1. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kestilä, L., Karvonen, S., Parikka, S., Seppänen, J., Haapakorva, P. & Sutela, E. (2018). [Vanhempien koulutus ennustaa nuoren hyvinvointia pitkälle aikuisuuteen](#). Tutkimuksesta tiiviisti 19. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Lahtinen, J. (toim.) (2019). ["Mikä ois mun juttu" – nuorten koulutusvalinnat sosiaalisuuden kehityksessä](#). Purkutalkoot-hankkeen loppuraportti. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019, 68. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Lappi, O. & Portin, M. (2017). [Vieraskieliset ammatillisessa koulutuksessa](#). Teoksessa M. Portin (toim.) Vieraskieliset perusopetuksessa ja toisen asteen koulutuksessa 2010-luvulla [s. 51-94]. Tampere: Suomen Yliopistopaino.

Maunu, A. (2020). [Opiskelijälähtöisyyttä arjen paineissa. Ammattiopettajien käsitykset oman työnsä hyvistä ja huonoista puolista uudistusten kaudella](#). Kasvatus & Aika 14(1) 2020, s. 44–66.

Merikukka, M., Ristikari, T. & Kiilakoski, T. [2019]. [Suojaako yläkouluikäisten nuorten osallisuuden kokemus koulussa lyhyeltä koulutuspolulta?](#) Yhteiskuntapolitiikka 4/2019, s. 403-415.

Murto, V., Vieno, A., Inkinen, A., Reinikainen, R. & Saari, J. [2018]. [Toisen asteen ammatillisten koulutusvalintojen sukupuolettuminen ja nuorten epätyypilliset valinnat](#). Policy brief 18. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta.

Nieminen H., Kivijärvi A. & Toivikko, K. [2015]. [Kiertoteitä: maahan muuttaneet nuoret yhteiskunnallisten esteiden edessä](#). Helsinki: Into Kustannus.

OECD [2018]. [Skills on the move: Migrants in the survey of adult skills](#). OECD Skills Studies. Paris: OECD.

Opetus- ja kulttuuriministeriö [2018] [Ammatillisen koulutuksen mielikuvatutkimus 2018](#).

Opetus- ja kulttuuriministeriö [2019]. [Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi. Kypupisteet ja toimenpide-esitykset III](#). Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:1.

Pekkarinen, E. & Myllyniemi, S. [2017]. [Opinpolut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017](#). Nuorisotutkimusverkosto.

Suomen virallinen tilasto (SVT): [Erityisopetus](#) [verkkajulkaisu]. ISSN=1799-1595. 2017. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 4.6.2020].

Suomen virallinen tilasto (SVT): [Koulutuksen keskeyttäminen](#) [verkkajulkaisu]. ISSN=1798-9280. 2018. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 6.6.2020].

Valtavaara, Marjo [2020]. Montako peruskoulua Suomeen jää? Opetushallituksen laskelma ennakoii isoja muutoksia jo vuosikymmenen päähän. Helsingin Sanomat 26.5.2020. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006518802.html>.

Vauhkonen, T., Kallio, J. & Erola, J. [2017]. [Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa](#). Yhteiskuntapolitiikka 5/2017, s. 501-512.

TAT.FI

Lisätietoja:

Liisa Tenhunen-Ruotsalainen

johtaja, Talous ja nuoret TAT

liisa.tenhunen-ruotsalainen@tat.fi